

DÜNYA KOOPERATİFÇİLİK GÜNÜ DOLAYISIYLA Prof. Dr. Ayhan ÇIKIN'ın AÇIKLAMASI

I. TESPİTLER

- *Çağımız, sürekli bir değişim ve gelişim süreci içindeki sorunları ve çözüm arayışları ile bir çelişkiler yumağı biçimindedir. Ayrıntılara bakılmazsa, sürekli bir ekonomik büyümenin varlığından söz edilebilir.*
- *Zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki ve/veya aynı ülke içindeki çok zengin toplum grupları ile çok fakir toplum grupları arasındaki gelir dağılımında büyük uçurumlar bulunmaktadır.*
- *Kar motivasyonuna göre çalışan ticari şirketler biyolojik ve doğal sistemi bozmaktadırlar. Her endüstriyel eylem çevrenin bozulmasına neden olmakta, daha güzel bir dünya kurmak için doğal bir özgecilik bilincini geliştirecek tersi bir işletmecilik/yönetim biçimi tasarlamak zorunluluğu doğmuştur.*
- *Kapitalist kalkınma tipi ve hızı ekolojik dengeleri alt-üst etmiş, sorumsuzca yapılan bir üretim/tüketim ilişkileriyle dünya bir uçuruma doğru sürüklenmektedir. Her insan, işadamları ortalaması kadar tüketirse 11,4 dünyaya, ABD'li bir vatandaş kadar tüketirse 6,8 dünyaya, Avrupalı bir vatandaş kadar tüketirse 3,4 dünyaya gereksinim olduğu hesaplanmaktadır. Yakın gelecekte Dünya'nın sonunun geleceği ileri sürülmektedir.*
- *Kalkınmanın realitesi, salt ekonomik ölçütlere dayandırılan geleneksel kalkınma görüşü üzerinde yeniden gözden geçirilmeli ve çevre sorunu yeni kalkınma anlayışı içine mutlaka dahil edilmelidir.*

- *Liberal ütoppyaya dayalı geleneksel ticari organizasyonların kalkınma modeli yatırım karının azamileştirilmesine dayandırılmıştır. Buna karşıt olarak önerilen kalkınma modelinde, karın azamileştirilmesinden ziyade, daha çok istihdam yaratılması ve daha çok zenginlik üretilmesi araştırılmaktadır. Yatırım karları, istihdam yaratmadan ve mevcut istihdamı korumadan artıyorsa, bu yatırımlar toplum açısından bir anlam taşımazlar.*
- *Yatırımlar yoluyla karın artırılması dinamiğinde iki gerçeklik ayırt edilir : emeğe bağlı yatırımlar, emeğe bağlı olmayan yatırımlar.*
  - a) Emeğe bağlı yatırımların özünde, işyeri sahibi hem yatırımcı ve hem de yönetici konumundadır. İşyeri sahibi, yatırım yaptığı organizasyon içinde çalışır, işçisiyle, müşterisiyle, toplumla sürekli bağlantılıdır;*
  - b) Emeğe bağlı olmayan yatırımlarda sermaye sahibi, yatırımın konusu ile hiç bağlantısı olmayan bir realiteye sahiptir. O, sektörü ne olursa olsun, salt karını azamileştirmeyi araştırır, yatırımlarını sürekli daha karlı organizasyonlara doğru akacak şekilde finansal sermayenin akıcılığını izleyerek farklı bir işletmecilik/yöneticilik biçimine doğru gelişimini sürdürür.*
- *Bir buçuk asırdan beri, kalkınmayı ve organizasyonların yönetimini tasarımlayan bir başka işletmecilik biçimi de vardır : Kooperatifler. Kooperatifçilik, sermayenin araç olarak hizmet ettiği ve fazlaların (kapitalist dilde karın), yatırılan sermayeye göre dağıtılmayan, insanların ihtiyacı üzerine oturtulmuş çağdaş bir ekonomik vizyondur.*

- 21 Aralık, 1844'de Rochdale Haksever Öncülerinin Manchester kentinin bir varoşunda kurdukları tüketim kooperatifinin ekonomide yarattıkları soylu devrimin yıl dönümüdür. Yani "Yapabilmenin bir başka biçimidir kooperatifçilik".

II. "BİR BAŞKA İŞLETMECİLİK : KOOPERATİFÇİLİK"

"Bir kooperatif, mülkiyeti kolektif olan ve yönetimi demokratik olarak gerçekleştirilen bir girişim aracılığı ile ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve özlemleri tatmin etmek için gönüllü olarak bir araya gelmiş insanların özerk birliğidir" (*Alliance coopérative internationale, 1995*).

Bu tip girişimcilik, kapitalizmin yarattığı adaletsizlikler üzerinde bazı düşünürler tarafından yapılmış eleştiriler sonucunda doğmuştur. İlk kooperatif, İngiltere'de başarı kazanmış Rochdale Haksever Öncüleri'nin şirketi, dönemin bazı düşünürlerinin bir sentezinin sonucudur (*Fourier, King, Owen, Saint-Simon, Buchez, Plockboy, Proudhon, vb..*). Rochdale öncüleri, girişimcilik dinamiği içinde kalkınmanın ilkelerini somut olarak uygulamaya koymada başarılı olmuşlardır.

Kapitalizmden yarattığı çelişkilerin eleştirisi ve kooperatif ilkelerinin belirlenmesi, kalkınmada yenilikçi bir görüşü gündeme getirmiştir. Kooperatiflerin temel değerleri içinde somutlaşan bu görüş; insanın sorumluluk ve yükümlülük alması, yardımlaşma, demokrasi, eşitlik, dürüstlük ve dayanışma biçiminde yaşama girer. Kooperatif üyeleri, kurucuların esprisine bağlılık, doğruluk, saydamlık, toplumsal sorumluluk ve özgecilik üzerine oturtulmuş etik değerleri kabul ederler. Bu temel değerler zamanla evrimleşmiş, kalkınmada kooperatiflerin kendi vizyonunu uygulamaya koymasına imkan veren başka temel hatlarını oluşturan bugünkü yedi kooperatifçilik ilkesini şekillendirmiştir.

Genel olarak bu eleştiriler iki büyük tema etrafında toplanır. İlki sermayenin rolünü değinir. Kooperatifçi yazarlar, zenginliğin yaratılmasına reel katkısı olmayan salt finansal yatırım aracılığı ile mali sermaye sahiplerinin, girişimin tüm karlarını

sahiplenmelerinden dolayı, kapitalist sistemi kınarlar. Bu düşünürler için, bir ulusun gerçek zenginliği salt sermayenin katkısından kaynaklanmaz; bu zenginliğin yaratılmasında emek (Fransız ekolünde emek kooperatifleri) veya tüketim de (İngiliz ekolünde tüketim kooperatifleri) vardır. Saint-Simon'un ünlü parabolü (veya sermaye elmenleri), bu düşünceyi iyi özetler. Kooperatifçi yazarlar, böylece emeksiz gelirleri (emek kooperatifi) veya ürünü reel değer katmadan ürün fiyatlarını aşırı bir yüklemeye fatura eden aracı olgusunu (tüketim kooperatifleri) açıklarlar.

Özet olarak, salt kendileri için girişimin tüm kazancını el koyan elmenler olgusu eleştirilir. Kooperatifçi yazarlar, salt olarak sermayenin kalkınmanın motoru, karar vericisi ve karlılık olmadığını ileri sürerler. Böylece, kooperatifçilik ilkeleri doğar :

- Karar vericiler, işçiler olsun (emek kooperatifi), tüketiciler olsun (tüketim kooperatifi) veya üreticiler olsun (üretim kooperatifi) kooperatif konusuna katılacaklardır. Bu insanlar, kendilerine karşı sorumlu olacak temsilcileri seçecektir. Tek başına üye niteliği, yatırılmış parayla orantılı olmayan oy hakkı sağlar. Kararların ereği para değil, üyelerin ihtiyacıdır. Bu, kooperatifte erkin üyeler tarafından gerçekleştirilmesi ilkesidir (*bir üye=bir oy ilkesi*).
- Kooperatifin kuruluş ve gelişme aşamasında gerekli olan paranın üyelerden gelmesi zorunludur. Bu sermaye, kooperatif olmanın yolu olarak kabul edilmez, her kişi, üyeler tarafından kararlaştırılmış belirli bir ödemeyi kabul edeceklerdir. Dahası, yıl sonu fazlası, yatırılmış paraya göre değil, üyelerin kooperatifle yaptığı işlem oranında yeniden paylaşılacaktır; üyeler yıl sonu fazlalarının bir kısmını, topluluğun farklı faaliyetleri için kullanabilecekler, ayrıca kooperatif bünyesinde başkalarına devredilemeyecek bir rezerv yaratarak toplumsal bir miras yaratırlar. Bu, *üyelerin kooperatife ekonomik katılım ilkesidir*.
- Kooperatif, Devlet veya diğer örgütlerle partnerliklerinde ve tüm faaliyetlerinde, bu organizasyonlara karşı bağımsızlığını sağlamak ve üyelerinin demokratik erkini korumak zorundadır. Partnerleri, hiçbir zaman, konusuna göre kararların alınmasında kooperatifin kapasitesini tehlikeye düşürmeyi amaçlamazlar. Bu, *kooperatifin bağımsızlığı ve özerkliği ilkesidir*.

Eleştirilerden ikincisi, değişim organizasyonunun nasıl olacağı konusuna dayanır. Kalkınma/gelişme sorunlarını çözümlenmede gerekli değişimleri yaratmak için olası daha iyi örgütlenme hakkında düşünceler üretmektir. Bu konuda üç ekol etrafında gruplandırılmış farklı çözümler önerilmektedir. İlki, sendikal örgütlenme

yoluyla işçilerin haklarını savunmasına dayanır. İkincisi, sosyalist veya komünist tipli politik bir örgütlenme ile toplumu zorunlu değişimlerini örgütler. Üçüncü okul, kooperatizm, kooperatif organizasyon olan bir girişimcilik çözümünü önerir.

- Girişimcilik okulu yazarları, endüstriyel ve burjuva sınıfının zenginliğine karşın, emekçi işçi sınıfının yaşadığı fakirliğin durumunu anlatırlar; onlar, insanın insan tarafından sömürülüşünü açıklarlar. Onlara göre bu durum, emekçi sınıfı tarafından yapılacak bir devrimle tersine çevrilebilir; sermaye elmenlerine veya onun yerine hükümetlere güvenilemez. Sömürülenler, kalkınmaya katılımı, demokratik bir dinamik içinde, herkesi bünyesine alma ve dayanışma yoluyla, kendi kalkınmasını bizzat kendi ellerine almasını bilmelidirler. Öyleyse, bu temel üzerine dayanacak bir girişim tipi yaratılması gerekir. İşte bu gerekçeden dolayı *öteki kooperatifçilik ilkeleri doğar* :

- kooperatifin temel düşüncesi, ya bir ürün veya hizmet elde etmek (*tüketim kooperatifi*), ya bir üretimi satmak (*üretici kooperatifi*) veya bir iş bulmak (*emek kooperatifi*) olsun, ortak bir ihtiyacı olan insanların serbestçe gruplaşmasıdır. Kooperatif olarak yeniden bir araya gelmiş olan bu insanlar, geleneksel piyasanın tam tatmin edemediği, çözüm bulamadığı bir problemi çözmek ve kooperatifçilik değerlerine göre bir proje yapmak isterler (çok düşük ücret, kötü tedarik, aşırı yüksek fiyat, üretim dönüşümünün zayıflığı, vb...). Fakat , kooperatif projeye olumlu katkıda bulunmak isteyen öteki kişilerin aleyhine, kooperatif içinde yer olan bir grup insanın avantajını korumak gerekmez. O nedenle kooperatife giriş daima açık ve serbest olmak durumundadır. Aynı zamanda hiçbir ayrımcılık, bir kooperatif içindeki girişimi refüze etme mazeretini haklı göstermez. Bu , *kooperatife ortak olmanın herkese açık ve gönüllü olduğu ilkesidir*.

- özel ilkeleri ve değerleri ile bir organizasyon şekli olan kooperatif, herkesin optimum katkısını sağlamak amacıyla üyelerinin, idarecilerinin, yöneticilerinin ve çalışanlarının niteliklerini ve dinamiklerini geliştirmek zorundadır. Bu, *kooperatifçiliğin eğitim, formasyon ve enformasyon ilkesidir*.

- kooperatif dışı kapalı gelişemez; aksine onlar, üyelerine hizmet ve kooperatif hareketin güçlenmesi amacıyla federasyon ve konfederasyon biçiminde yeniden gruplaşmalıdırlar. Bu, *kooperatiflerarası işbirliği ilkesidir*.

- çevreye bağlı sorunların ortaya çıkmasıyla kooperatifler, kendi tarzını, toplumun sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak zorundadırlar. Bu da, 1995 ACI kongresinde eklenmiş, *kooperatifin ortamına karşı sorumluluğu ilkesidir*.

İşte size özet olarak kooperatif proje

Prof. Dr. Ayhan ÇIKIN

Bornova – İzmir

Aralık 2006